

Literatures Ibèriques Comparades

L'onzena entrega de *452°F* presenta un dossier dedicat a un àmbit especialment problemàtic i complex: el de les relacions literàries i culturals a la Península Ibèrica, que constitueix un teixit de xarxes intel·lectuals en diàleg i tensió constants. Les seves diverses cultures no poden ser compreses plenament per separat, de manera que emergeix com a imperatiu històric la seva revisió des de paradigmes comparatistes que, a més, en la seva dimensió metodològica discuteixen les perspectives institucionalitzades que han fomentat llargament el desconeixement mutu de les seves tradicions. El creixent interès per part de la crítica en els Estudis Ibèrics respon així a una tasca pendent que els reptes polítics i socials del present reclamen amb urgència. Tot i així queda encara un gran recorregut en la seva dimensió literària, ja que només en contades ocasions s'ha dut a terme una orientació comparatista respecte a les literatures ibèriques en el nostre context acadèmic. Aquest oblit no es deu únicament a la manca de tradició, sinó que participa de les objeccions institucionals a l'hora de pensar nocions com les d'Estat Espanyol, Península Ibèrica o Europa des de la pluralitat i no des de certes posicions de poder que, sigui dit de pas, no són alienes al desenvolupament de les literatures en les diverses llengües peninsulars.

Aquest monogràfic neix del convenciment que la Literatura Comparada no es pot exercir de forma abstracta sense atendre un àmbit de producció, lectura i circulació de textos determinat. Les literatures ibèriques presenten en aquest sentit una immensa casuística de relacions problemàtiques considerablement fèrtils per disciplines com la Literatura Comparada, especialment quan es pensa juntament amb la Història Intel·lectual i la Sociologia de la literatura, de les quals està sorgint, i ha de sorgir, la renovació dels Estudis Literaris tradicionals, d'un caràcter historiogràfic marcadament positivista. Tot i així cal evitar els riscos de la proliferació de sucedanis de Literatura Comparada que tendeixen a reduir la seva pràctica a la mera juxtaposició d'històries literàries linials encara que en ocasions apel·lin a nocions com les de «sistema» o «camp literari», però identificant-les amb una literatura nacional, perpetuant així els models obsolets que la Literatura Comparada i la Teoria Literària venen precisament a problematitzar.

En aquest sentit són especialment interessants els dos articles convidats que obren el monogràfic, realitzats

per dos reconeguts especialistes de l'àrea: Arturo Casas (Universidade de Santiago de Compostela) i Antoni Martí Monterde (Universitat de Barcelona). Els dos articles són complementaris i dialoguen en diversos aspectes. Si el primer planteja una proposta de caràcter metodològic, el segon aporta l'estudi d'un cas concret en el que el contacte entre sistemes literaris i culturals peninsulars marca les dimensions d'una polèmica sobre la seva jerarquització.

Els múltiples problemes que planteja l'àmbit de les literatures ibèriques exigeixen un repertori complex d'eines conceptuals. Arturo Casas ens ha cedit generosament el seu important article «Constituiçom de umha Història literària de base sistémica: o sistema cultural como objecto de análise histórica no programa de investigaçom de Itamar Even-Zohar», publicat en gallec i que 452^oF ofereix a més traduït per primer cop a les quatre llengües de la revista. El text, d'un marcat caràcter teòric, aborda un replantejament a fons de la Història literària exigint per objectes d'estudi complexos i irreductibles a narratives linials, com és el cas de les Literatures Ibèriques Comparades. La teoria dels polisistemes d'Itamar Even-Zohar pot ser en aquest sentit decisiva en la mesura que ofereix una metodologia històrico-cultural aplicable al tractament historiogràfic de sistemes en intensa relació, així com de sistemes dependents o minoritzats. Casas realitza una breu història de la problematització de la historiografia literària per part de la Teoria Literària del segle XX. Per una banda proposa recuperar la reflexió compartida entre Història Literària i Historiografia pel que fa a les implicacions entre narració i la funció institucional de les disciplines històriques. Per l'altra, ofereix un replantejament de la Història Literària des de premisses semiòtiques, les teories sistèmiques i la sociologia de la literatura de Bourdieu. Tot plegat revela l'existència de quatre reptes per una història literària comparatista: la delimitació dels diversos sistemes o camps, així com les interaccions que es donen en el sí d'un sistema i entre sistemes de graus i jerarquies diferents, la concreció de les diverses posicions que formen un sistema i, sobretot, la forma en la que l'estudi sincrònic del sistema incorpora la dinàmica diacrònica.

Antoni Martí Monterde, en el seu article «¿Dónde está el Meridiano? Guillermo de Torre y Agustí Calvet "Gaziel": un diálogo frustrado», revisita la coneguda polèmica del «Meridiano intelectual», sorgida el 1927 arrel de l'editorial de *La Gaceta Literaria* titulat «Madrid, meridiano intelectual de Hispanoamérica», però tot aportant un punt de vista novedós, el de la seva lectura en clau peninsular. Aquesta perspectiva s'emmarca necessàriament en la reflexió sobre els diversos sistemes literaris peninsulars, les seves relacions i els debats sobre la jerarquia de les seves coordenades dominants. El diàleg frustrat que Martí Monterde recupera constitueix un moment de la seva història intel·lectual. La intervenció de *Gaziel* —escriptor català partidari de l'iberisme— a la polèmica qüestiona l'hegemonia simbòlica de Madrid en el polisistema literari en llengua castellana, no només en l'àmbit hispanoamericà sinó també en el peninsular, proposant així una xarxa de centres culturals —Lisboa, Santiago de Compostela, Bilbao i, sobretot, Barcelona— que estarien en condicions de postular-se com a «meridians intel·lectuals». La intervenció de *Gaziel* no va ser registrada ni resposta per part dels protagonistes de la polèmica —Guillermo de Torre i Giménez Caballero—. En aquest marc Martí Monterde posa de manifest la definició monològica de la literatura espanyola esgrimida des de *La Gaceta Literaria*, en clara contradicció amb el projecte postulat des de la seva subcapçalera: ibèric, americà i internacional.

La reivindicació de la dimensió literària de l'iberisme, llargament desatada pels estudiosos, que han tendit a privilegiar el seu caràcter històric i polític, és l'objectiu de l'article de Santiago Pérez Isasi (Universidade de Lisboa): «Literatura, iberismo(s), nacionalismo(s): Apuntes para una historia del iberismo literario (1868-1936)». Pérez Isasi aboga pel desenvolupament d'uns Estudis Ibèrics que recuperin la figura de l'escriptor

com a intel·lectual que participa en els debats sobre les relacions entre les cultures peninsulars des de formes d'intervenció pròpies de la literatura. Postula l'existència d'un iberisme cultural promulgat per alguns dels principals protagonistes de les literatures ibèriques, realitza un recorregut per les seves formulacions més rellevants i traça un panorama de les implicacions d'un iberisme cultural centrat en l'eix Portugal-Espanya.

Christina I. McCoy (University of Texas at Austin) ens ofereix a «Traveling Through Time and Space: Saramago, Cervantes and the Chivalric Tradition» l'estudi d'un cas particular d'escriptura literària que remet a una tradició ibèrica compartida, el de la novel·la *A Jangada de Pedra* (1986) de José Saramago. Segons McCoy, Saramago emfatitza la impossibilitat d'articular una identitat ibèrica unilateral, problematitzant així les relacions entre Portugal, Espanya i Europa.

La política de traduccions, un camp inevitable de la Literatura Comparada, no pot ser omesa en els estudis de literatures ibèriques. La traducció és una de les pràctiques amb major força modeladora de la història de la cultura, i el corpus de les traduccions constitueix un dels factors sistèmics que configuren tot polisistema. Diana Cullell (University of Liverpool) ens ofereix en el seu article «Crossing borders: Identity and Culture in Translation in Joan Margarit's Bilingual Poetry» l'estudi del cas de les obres bilingües del conegut poeta català, que va iniciar la seva carrera als anys seixanta en castellà i la va continuar a partir dels vuitanta en català. Cullell planteja la funció de les edicions bilingües de Margarit, que segons l'autor responen més a una escriptura simultània en les dues llengües que a una pràctica d'autotraducció. Analitza també els elements que li permeten assolir una recepció exitosa en ambdós camps literaris, així com la figura autorial que el propi Margarit projecta en cadascun d'ells. Les publicacions bilingües —motivades per canvis en el món editorial català—, si per una banda responen a una lògica identitària en el camp literari català, per altra deuen part del seu èxit en el camp espanyol al seu alineament amb les grups poètics dominants, units pel tòpic de la «poesía de la experiencia».

La configuració dels sistemes literaris respon a interessos heterogenis, en els que no està exent el poder polític i econòmic, de manera que les institucions i el mercat constitueixen grans intermediaris entre les forces socials i els repertoris culturals. Un cas en el que es posa de manifest és el que estudia María Ayllón Barasoain (Universidad de Salamanca) al seu article «La cultura como mercancía. Una aproximación a los *novísimos* desde la perspectiva adorniana de la industria cultural», en el que posa de relleu les dinàmiques polítiques i econòmiques que determinen la configuració del canon. L'antologia *Nueve novísimos poetas españoles* (1970), revisada en clau de la «indústria cultural», es manifesta com a exemple de relacions de poder profundament mercantilitzades. La seva aparició s'integra així en una dinàmica general dominada per un procés de democratització que requeria icones de reconciliació i mites de regeneració cultural, en els que s'inscriuen els premis literaris, el mediàtic retorn dels exiliats i el *boom* de la novel·la hispanoamericana, articulant així una literatura oficial que responia a una imatge moderna, cosmopolita i integradora. El fet que gran part dels autors antologats fossin catalans va exercir una funció en aquest sentit: fomentar una imatge d'aperturisme europeu representat per la ciutat de Barcelona, oposada a un model castellà associat al realisme regional.

Completa aquest número una secció miscelània integrada per cinc articles. «Representar el "problema de lo haitiano" o el problema de representar lo haitiano: una lectura de textos literarios dominicanos del 2000», de Fernanda Bustamante E. (Universitat Autònoma de Barcelona), explora la tensió entre hispanofília i negrofòbia com a base de la identitat nacional dominicana a través de l'anàlisi d'un corpus literari d'aparició recent. «Aesthetics of Opposition: the Politics of Metamorphosis in Gerald Vizenor's *Bearheart*»,

escrit a dues mans per Seyed Mohammad Marandi (University of Tehran) i Mohsen Hanif (Kharazmi University), se centra en el novel·lista Gerald Vizenor i les seves nocions filosòfico-polítiques de «survivance» i «terminal creeds» en la seva novel·la *Bearheart*, en la que el realisme màgic que aporta el folklore natiu funciona com a replantejament identitari. L'article de Mónica Molanes Rial (Universidade de Vigo), titulat «Walter Benjamin en la poética dramática de Juan Mayorga», revela el diàleg entre els pressupostos teòrics de la poètica dramàtica de l'autor amb el pensament filosòfic de Walter Benjamin. Carlos Andrés Quintero Tobón (Universidad Eafit de Colombia) proposa a «Fantasía y realidad: relaciones entre palabras e imágenes en *Elogio de la madrastra* de Mario Vargas Llosa» l'anàlisi de l'ús retòric de l'ècfrasi a la novel·la de l'escriptor peruà, així com les funcions simbòliques que hi duen a terme les imatges. Jennie Rothwell (Trinity College Dublin), a «From Performance to Print: Exporting Lorca through Paperback Translations of *La casa de Bernarda Alba* (1998-2012)», estudia la recepció de l'obra de García Lorca en l'àmbit anglosaxó a través de les seves traduccions.

Tanquen el número 11 de *452°F* quatre ressenyes. Tres d'elles informen de la publicació per part de l'editorial Routledge de tres volums dedicats a la World Literature, els seus problemes i els seus debats; i la quarta fa el mateix amb un llibre recent que revisa la narrativa de Rosalía de Castro des de les noves perspectives crítiques que ofereixen els Estudis Literaris.

Amb el present número, la revista *452°F* continua i amplia un projecte amb vocació de consolidació com a una de les revistes de Teoria Literària i Literatura Comparada de referència. Els articles de la secció miscelània són un clar exemple de la dimensió interdisciplinària de la Teoria Literària, mentre que els del monogràfic «Literatures Ibèriques Comparades» ofereixen un cas concret de la necessitat d'aquestes disciplines per a la renovació dels Estudis Literaris. En aquest sentit podem anunciar l'important pas que suposa la nova adscripció a la Universitat de Barcelona, que procura afermar la nostra plataforma i fomentar la difusió dels seus continguts.

Bernat Padró Nieto